

MARTIN HEIDEGGER: EGZISTENCIJALNA ANALIZA TU-BITKA

TOMA GRUICA
Filozofski fakultet,
Sveučilište u Splitu
tgruica@ffst.hr

SAŽETAK

Martin Heidegger (1889. – 1976.) svojom je, iako nedovršenom, egzistencijalnom analizom tu-bitka u svojem djelu *Bitak i vrijeme* postao jedan od najistaknutijih mislilaca 20. stoljeća. Njegova hermeneutička i fenomenološka metoda te analize, kao i njome utemeljena ideja tu-bitka kao biti-u-svijetu, sačinjavale su i temelj njegove kasnije misli. Unatoč tome što se kasnija misao Martina Heideggera udaljila od ideja prisutnih u *Bitku i vremenu*, njome se one mogu obuhvatiti i razumjeti. Cilj je ovoga rada prikazati misaone okvire i temeljne pojmove egzistencijalne analize tu-bitka i prodrijeti u egzistencijalnu ontologiju Martina Heideggera.

KLJUČNE RIJEČI

Martin Heidegger, bitak, vrijeme, egzistencijalizam, tu-bitak, ontologija

1. UVOD

Martin Heidegger kao sedamnaestogodišnjak od svog župnika dobio je na dar djelo Franza Brentana *O višestrukom značenju onog bitstvajućeg prema Aristotelu*. Brentano je u svome djelu pokušao dati odgovor na pitanje koje je okupiralo i Aristotela, „što je *to on*, što je bitak?” Aristotel, prema Brentanu, opisuje bitak na mnogo načina; kao bitak u smislu istine, u smislu esencijalnog i neesencijalnog, bitak u smislu potencije i akta, bitak kao svojstvo, bitak kao supstancija, kao „put k nečemu”, kao privacija supstancijalnih formi, kao i razlikovanja bitaka: bitak izveden iz sheme kategorije, bitak koji nema egzistenciju izvan uma, bitak supozita čiji bitak jest ovisan o drugome, kao i bitak kretanja, stvaranja i nestajanja; sva ta viđenja bitka upućuju k jednom značenju koje jedna znanost, ontologija ili metafizika istražuje.¹

1 Aristotel, *Metafizika*, IV, 2, 1003a 33ff. „Sâm nazivak ‘*to on*’ upotrebljava se višestruko, ali uvijek prema *jednom* i nekoj *jednoj* naravi, a ne istoimeno...; te se tako i biće kaže višestruko, ali sve to naprama jednom počelu.” Krell, „The Question of Being”, *Basic Writings: Martin Heidegger*, str. 3–5; Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 2–4.

Aristotel, koji je za vrijeme života pridonio svojim radom brojnim znanostima poput logike, psihologije, astronomije, biologije, fizike, retorike, etike i političkih znanosti, upravo je vidio pitanje bitka u pogledu njegova višestrukog značenja kao najvažnije i najtemeljitiije pitanje. Pitanje bitka je s vremenom prestalo biti glavno pitanje filozofije, a i filozofi koji su imali najveći utjecaj na Heideggera pisali su o potrebi za odbacivanjem ontologije; Kierkegaard je kritizirao sistemsku ontologiju Hegela kao nešto „između bajke i varke”, likovi romana Dostojevskoga ne zamaraju se naravom Božjom, nego ga zazivaju i pitaju kako može dopustiti zlo i patnju u svijetu koji je stvorio, koji uzdržava i nadgleda? Friedrich Nietzsche, filozof koji je bio jedan od temeljnih interesa Heideggerovih istraživanja, nešto je ranije od rođenja Heideggera, 1889. godine, objavio svoje djelo *Götzen-Dämmerung*, u kojem od svih „idola koji moraju nestati” ističe upravo „bitak” kao prvi koji je potrebno odbaciti. Nietzsche naziva bitak „potrebnom izmišljotinom, izumom strahujućih koji ne mogu trpjeti svijet stalnih promjena i vječnog povratka”, te kako je metafizika ostatak „isparene realnosti”. Ipak, to je samo navelo Heideggera da sagledava pitanje bitka, umjesto kroz dotadašnju tradiciju ponovnog slaganja aristotelsko-tomističkih pojmova, u svome korijenu i kroz povijesno relevantna pitanja; uspostavom hermeneutičke analize bitka.²

Uz Brentana, Aristotela i Tomu od Erfurta, koji su u Heideggeru pobudili traženje odgovora na pitanja o bitku, na njegovu je filozofiju velik utjecaj imala i filozofija Edmunda Husserla, koja je za njega imala ključnu ulogu u razmatranju istine i vremena. Važno je istaknuti da je Heidegger odbijao epistemološku „upletenost” u znanstvenim pitanjima i u odnosu njihovih istraživanja i rezultata istraživanja s vanjskim svijetom. Heidegger, kao što je to zastupala aristotelsko-tomistička metafizika, nije prihvatio naivni realizam, nego je tražio oblik „kritičkog realizma” kao srednjeg puta između empirijskog senzacionalizma, imanentizma, radikalnog idealizma i Kantovog „fenomenalizma”, koji je upravo pronašao u Husserlovoj filozofiji. Kroz Husserlovu fenomenologiju Heidegger je vidio približavanje problemu *hōs alēthes*, odnosno problemu bitka kao istine, ili kako je Heidegger formulirao taj problem, „prisutnost toga što je prisutno u raskrivenosti”. *Hōs alēthes*, odnosno *alētheia* ili *alētheuein*, odnosi se na akt razotkrivanja što je prisutno i razotkriveno predstavljajući se kao takvo, odnosno upućuje „na biće kao takvo”. Upravo je to razotkrivanje i predstavljanje za Heideggera istina; umjesto dotadašnjih viđenja istine kao odgovaranja tvrdnji uma i stanja vanjskog svijeta, ili slaganju subjekta i objekta u tim tvrdnjama. Kroz problem *hōs alēthes* javlja se i problem vremenske „prisutnosti”, *Anwesen-*

2 Krell, *The Question of Being*, str. 7–8; Nietzsche, *Götzen-Dämmerung*, str. 68; Aster, *Geschichte der Philosophie*, str. 437–438; Zovko, *Heideggerovo i Plotinovo poimanje vremena*, str. 31.

heit. Fenomenologija bi stoga trebala manifestirati ono što se prikazuje iz razotkrivanja u vremenskoj „sadašnjosti”. Tako se stvara potreba za analizom vremena uz analizu bitka.³

U uvodu *Bitka i vremena* Heidegger odgovara na vlastito pitanje „gdje treba ta analiza započeti?” Pitanje bitka može se odnositi podjednako na slona u savani ili na kemijske procese na površini Marsa, odnosno na svako biće koje jest! U duhu fenomenologije, takvo pitanje se moglo samo postaviti u kontekstu onoga što sebe prikazuje kao bitstvujuće, a samo se jedno biće u doslovnom značenju pitanja može „prikazati” kao bitstvujuće, a to je biće koje i postavlja to pitanje: čovjek. Analiza bića koje preispituje svoje vlastito bitstvovanje bi tako dovela do analize bitka kao takvog. Heideggerov antropološki pristup, koji sagledava čovjeka kao „onog koji postavlja pitanje” u istraživanju bitka, razlikuje se od dotadašnjih shvaćanja čovjeka. Čovjek uvijek preispituje svoj vlastiti bitak i bitak stvari u svijetu te je uvijek svjestan svog bitka; bitka koji Heidegger naziva *Dasein*.⁴

2. Destrukcija i dekonstrukcija jezika ontologije

Heidegger svoju metodu analize tu-bitka naziva „destrukcijom” aristotelско-tomističke ontologije; sama ta „destrukcija” ne odnosi se na odbacivanje i nijekanje metafizike, nego kao sistematska i povijesna dekonstrukcija aristotelско-tomističkog žargona ontologije koji se povijesno razvijao i nadograđivao. Svaki se razvoj temeljio na potpunom razumijevanju prethodnog tumačenja bitka, te s time pitanje bitka ima svoje postepeno napredovanje k izvornom razumijevanju i ispitivanju bitka kao takvog. Da bi se stvorila hermeneutika bitka i da bi se pojam bitka mogao razumjeti u svakoj svojoj budućoj razvojnoj fazi, moramo filtrirati sve „nataložnosti” na pojam bitka, poput Nietzscheovog vječnog vraćanja ili Aristotelove *energeia*. Dakle, metoda destrukcije označava povratak na prvotni smisao bitka kroz postupnu razgradnju povijesnih tumačenja pojma bitka, te se tako iskazuje granica metafizičke istine. Heidegger vraća filozofiju u njezino predsokratovsko doba, tako da formulira ista pitanja o bitku kakva bi ih postavljali i predsokratovci; „kome, ili čemu su pitanja o bitku relevantna” i „što je pred-ontološka stvarnost, kako se prikazuje?” Odgovor na to pitanje Heidegger upravo nalazi u grčkoj filozofiji, kod Platona koji određuje bitak kroz pojmove *eidos* i *idea* kao prisustvo, prezentnost i sadašnjost bića. *Idea* je određena čistom prisutnošću, odnosno ona je sama čista prisutnost, *reiner Seinsausdruck*, čista izjava bivstovanja, ontička prema onome bitstvujućem. Stoga, kada govorimo o bitku bića, govorimo o bitku koji se ontički izriče činjenicom svoga bitka;

³ Krell, *The Question of Being*, str. 10–14; Zovko, *Heideggerovo i Plotinovo poimanje vremena*, str. 31–33.

⁴ Krell, *The Question of Being*, str. 17–19; Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 4–7.

u smislu da biće uvijek izriče svoj bitak, ili „govori o samom bivstvovanju”, tj. aktu bitka, „prikazuje se iz *alêtheia*”, samim svojim postojanjem.⁵

2. 1. Postmetafizičko poimanje vremena

Sama ta prisutnost podiže sa sobom prisutnost u vremenu, odnosno postojanje u vlastitoj sadašnjosti (kao modusa vremena). Bitak bića je također kao takav uvijek bitak „nečega” i bitak „na neki način”, odnosno bitak nekog određenog bića koji je ograničen biti tog bića. Iz toga slijedi da pitanje razumijevanja bitka ukazuje na „razumijevanje bitka na neki način u vremenu”. Tu ulazimo u pitanje odnosa bitka i vremena, o kakvom se vremenu radi i kako možemo misliti o vremenu? Odgovor na to pitanje ne možemo tražiti u metafizičkom poimanju vremena jer se od njega ne može doći do vremena biti-u-svojoj-sadašnjosti u kojoj se razotkriva bitak. U *Fizici* Aristotel donosi pojam i razumijevanje vremena kao trenutaka kretanja bića unutar vječnosti, polazeći od grčkog shvaćanja bitka kao prisutnosti.⁶ Aristotel ulazi u metafizičku analizu vremena, što čini bitak vremena, tj. u smislu istraživanja „onoga jest vremena ukoliko jest, a ne nije”. Problem se javlja u tome što sâm pojam bitka već u sebi uključuje vremensko određenje bitka-u-sadašnjosti, prisutnosti i sadašnjosti. „Vrijeme je uvijek određeno u obzoru vladajućeg tumačenja povijesne preobrazbe bitka označenog kao prisutnost, a u čemu je, kao što je objašnjeno, sadržano vremensko određenje.”⁷ Postmetafizičko ili nemetafizičko poimanje vremena stoga ne može analizirati vrijeme kroz pitanje „što jest vrijeme”, jer se u takvoj analizi vremena vrijeme uzima kao biće čiji se bitak treba još odrediti te je potreban novi postmetafizički način poimanja i mišljenja vremena kao instrumenta koji omogućuje shvaćanje vremenskog određenja bitka, u kojem se području može o bitku misliti i prikazati ga kao prisutnog; kako ga upravo Heidegger izvodi iz analize vremenitosti ljudskog tu-bitka.⁸

3. *Dasein*

Heideggerov izraz tu-bitak, *Dasein*, odnosi se na iskustvo svojstveno ljudskom biću, kao biću koje je samosvjesno i mora se suočiti s pitanjima kao što su njegova osobnost, smrtnost, pa i suprotnost od smrtnosti; pitanja zašto je uopće živ, dilema ili paradoks življenja, život u odnosu s drugim ljudima, kao i činjenicu da je na kraju sâm sa sobom. Razumijevanje je vlastitog bitka stoga

5 Zovko, *Heideggerovo i Plotinovo poimanje vremena*, str. 39; Abbagnano, *Existentialismus: Philosophie des menschlichen Konflikts*, str. 106; Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 4–15.

6 Relja, *Tomistička filozofija*, str. 16–17; Aristotel, *Fizika*, 217b 29.–220a 25. passim.

7 Gretić, *Tradicija metafizike: rasprave iz povijesti filozofije*, str. 233.

8 Isto. str. 231–234; Zovko, *Heideggerovo i Plotinovo poimanje vremena*, str. 38; Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 28–30.

neupitna i bitna činjenica ljudskog bića. Heidegger za nju nudi termin *Dasein*, tu-bitak, kao bitak bića koje smo mi sami, te vrši njegovu duboku strukturalnu analizu, inkorporirajući je u egzistencijalnom narativu koji nikada nije do kraja dovršio.⁹

Christian Wolff popularizirao je pojam *Dasein* u njemačkoj filozofiji kao istoznačnicu egzistenciji, u smislu „ono što jest”, u kontrastu s esencijom, „što nešto jest”, a Hegel je prvi koristio pojam *Dasein*, u kontekstu jednog *bestimmtes Sein*, određenog i partikularnog bitka, dok *Dasein* izvorno u njemačkom književnom jeziku, odnosno prije 18. stoljeća, označava samo prisutnost nečega, *Anwesenheit*, ili trenutno stanje stvari i okoline.¹⁰ Za Heideggera značenje pojma *Dasein*, tu-bitka, ima više interpretacija. Najčešća je interpretacija tu-bitka upravo kao ontološka elaboracija ljudskog stanja kao stanja „preispitivača svoga bitka”. Ljudsko stanje, prema Heideggeru, nije iskustvo bestjelesnog razuma ili supstancijalnost u kartezijanskom smislu, nego nesvodljivo, kontekstualizirano stanje jednog bića, koje je uvijek zabrinuto nečim i konstantno postavlja nova pitanja (te koje je jedino biće s mogućnošću postavljanja pitanja uopće), uključujući stoga i pitanja o vlastitom bitku. Ta zabrinutost, *Sorge*, proširuje se kulturološkim, povijesnim i drugim „materijalnim” kontekstima. Tu-bitak se može također opisati kao biće koje prethodi ontologiji i ontološkoj teoretizaciji, budući da se orijentira i fokusira prvo prema „razumijevanju sebe” nad razumijevanjem vanjskih bića i relacija među bićima.¹¹

Tu-bitak se bitno razlikuje od nesvjesnih, neslobodnih i neživih vanjskih bića, *entiteta*. Heidegger razlikuje entitete kao bića po sebi, i tu-bitak kao ona bića čiji je „bitak pitanje”, koja nemaju samo bitak nego i preispitivanje tog bitka, bića koja imaju samosvijest. Drugim riječima, Heidegger, kada govori o bivstvovanju kao tu-bitaku, ne govori o „bićima”, u aristotelskom-tomističkom smislu, već o nečemu „bivstvujućem”, *Seiendes* ili egzistirajućem. Egzistencija se upravo definira kao onaj bitak spram kojega se čovjek razumijevajuće odnosi „kao spram vlastitih mogućnosti”, a čovjek po svojoj naravi razumije, barem do određene granice i u različitim intenzitetima, svoj vlastiti bitak; Heidegger, dakle, definira egzistenciju jednako kao i Kierkegaard, kao bivstvovanje čovjeka ili bivstvovanje tu-bitka koje je ontičko stanje, *Angelegenheit*, tu-bitka. Samo bivstvovanje prema kojem se tu-bitak odnosi na neki određeni način, ali se uvijek odnosi, nazivamo egzistencijom. Ako egzistira, znači da egzistira „sa i kroz” tu egzistenciju, kroz jednu vrstu bivstvovanja; upravo bivstvovanje uopće je već na

9 Krell, *The Question of Being*, str. 16–17; Gretić, *Tradicija Metafizike*, str. 234–235; Abbagnano, *Existentialismus*, str. 106.

10 Krell, *The Question of Being*, str. 48; Angeles, *Dictionary of Philosophy*, str. 55.

11 Aster, *Geschichte der Philosophie*, str. 439–440; Zovko, *Heideggerovo i Plotinovo poimanje vremena*, str. 34–35; Abbagnano, *Existentialismus*, str. 107.

određeni način obgrljeno, da tu-bitak u tom smislu u sebi sadrži *Seinsverständnis*, „razumijevanje-u-vlastito-se“, kao svoje vlastito *Seinsbestimmtheit*, vlastita odrednica bivstvovanja. Razumijevanje samog sebe nazivamo egzistencijalnim razumijevanjem.¹²

Dasein sebe određuje uvijek kroz svoju egzistenciju kao jednu mogućnost njega samog; biti ono, ili to pak ne-biti. Tu mogućnost je tu-bitak ili sâm birao, ili mu je dodijeljena, ili je urastao u nju. Prema tome, možemo smatrati da se egzistencija kroz smisao kao „ograbljivanje ili propuštanje“ određuje od samoga bitka. Heidegger ipak razlikuje egzistenciju od tu-bitka, jer je egzistencija tek vrsta bivstvovanja prema kojemu se tu-bitak vlada: „Bivstvovanje samo, prema kojem se tu-bitak ovako ili onako, ali uvijek odnosi“ (*Das sein selbst, zu dem das Dasein sich so oder so verhalten kann und immer irgendwie verhält.*) Egzistencija se može opisati kao stanje tu-bitka u kojem se tu-bitak „postiže“ ili, drugim riječima; egzistencija je bit tu-bitka. Ako slijedimo takvu interpretaciju, onda možemo smatrati da je i bit tu-bitka čovjeka (što je u ovom slučaju nužni pleonazam, jer tu-bitak je bitak čovjeka i samo čovjeka) njegova *Sorge*, briga o samome sebi i o konceptima koji su nama „u-svijetu“, *In-sein*, *In-der-Welt-sein*, jer ta briga određuje naš tu-bitak i dovodi do razumijevanja tu-bitka. S obzirom na egzistencijalnu analizu tu-bitka, možemo istaknuti dvije strane tu-bitka, a time iznosimo i bitni karakter tu-bitka: *In-sein* i *Sein-bei*, odnosno „biti-u“ i „biti-uz“ tu-bitka u svijetu, odnosno *In-der-Welt-sein*, „biti-u-svijetu“.¹³

4. *In-der-Welt-sein*

Za Heideggera *In-der-Welt-sein*, biti-u-svijetu, prvotno označava otvorenost tu-bitka spram svijeta kao jedne cjeline relacija bića, odnosno označava „su-svijet i okolinu“, u kojoj susrećemo „unutarsvjetska bića“. Značenje biti-u-svijetu i može označavati kako tu-bitak sudjeluje u svijetu oko sebe, brigu o sebi neposrednom svijetu u kojem mi kao ljudi živimo i djelujemo, te se također može shvaćati kao akt bivanja svjesnim kontingentnog elementa tog sudjelovanja, prioriteta svijeta prema sebi i evoluirajuće prirode samoga sebe unutar i izvan tog svijeta. Heidegger, kao i Aristotel, smatra da je duša ona koja nas čini ljudskim bićem, koja nas čini onime što mi jesmo i razotkriva druga bića u našem spoznajnom krugu; bića koja nisu samo „za nas“, dakle takva koja realno postoje izvan naše svijesti i indiferentna su spram našeg postojanja i spoznatljiva

12 Aster, *Geschichte der Philosophie*, str. 438; Watanade, „Über das Dasein bei Heidegger“, str. 32; Abbagnano, *Existentialismus*, str. 106; Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 66.

13 Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 59–63, 150–155, 209; Gretić, *Tradicija Metafizike*, str. 235–236; Aster, *Geschichte der Philosophie*, str. 439; Abbagnano, *Existentialismus*, str. 113.

drugim potencijalnim subjektima, te koja također mogu posjedovati dušu koja naposljetku podjednako tom biću otkriva druga bića.¹⁴

4. 1. *Hegel contra Descartes*

Kartezijansko sebstvo, izvedivo iz rečenice „mislim, dakle jesam”, rezultat je Descartesove metodološke sumnje i želje da uspostavi čvrst temelj za sve buduće znanje. Sumnjajući u sve što je mogao sumnjati, htio je doći do onoga u što je nemoguće sumnjati, što je prema Descartesu vlastita egzistencija potvrđena kao razmišljajući subjekt. Problem je što kartezijansko sebstvo tako definira čovjeka u određenom „vakuumu” odvojenog od vanjskog svijeta i drugih ljudi, te vidi individuu kao atomiziranu, odvojenu od društva, čiji su izolirani um i introspekcija dovoljni za postizanje znanja. Iako je Descartes htio uspostaviti temelj za buduća znanja, a ne socijalnu filozofiju, takvo viđenje čovjeka primjenjivalo se u drugim filozofskim sustavima socijalne filozofije, u smislu da je društvo tek skup individua. Prema Hegelu, takav oblik definiranja sebstva nedovoljan je i neuvjerljiv, upravo jer se izvodi u izolaciji od drugih individua; Descartes koji je razvio metodološku sumnju i došao do nesumnjivog sebstva, svoju filozofiju razvijao je nakon što je bio pod utjecajem drugih individua, uključujući i obrazovne institucije, društvo kao takvo, povijest, kao i jezik općenito. Takav jedan utjecaj zasigurno nije lako odbaciti kao moguću sumnju. Drugim riječima, Hegel odbija kartezijansko sebstvo i smatra da ne postoji samosvjesna izolirana individua. Da bismo uopće mogli razumjeti sebe kao individue i da bismo bili sposobni za samorefleksiju, razum se mora razvijati uz ostale individue i mi ostvarujemo razumijevanje o sebi tek kroz ili s referencom na druge individue. Svi oblici samoidentifikacije i samorazumijevanja proizlaze upravo iz tih odnosa s drugim individuama i sa spoznajom tih individua. Samorefleksija, samosvijest, a s time samoidentifikacija, imaju veliku ulogu u Hegelovoj filozofiji svijeta i ljudskog sebstva; da bi se čovjek osjećao kao dio svijeta i da bi osjećao pripadnost tom svijetu koji spoznaje, mora prepoznati vlastitu refleksiju u njemu i u drugim individuama unutar tog svijeta. Hegel u *Fenomenologiji duha* u dijelu o odnosu svijesti i samosvijesti govori o spoznavajućem subjektu, koji refleksivno spoznaje samoga sebe, činom spoznaje nekog spoznatog objekta, te kako taj spoznati objekt također može biti drugi spoznavajući subjekt. O odnosu tih dvaju subjekata, odnosno je li prvi subjekt spoznaje drugog spoznavajućeg subjekta samo

14 Aster, *Geschichte der Philosophie*, str. 438; Batovanja, *Martin Heidegger: Mišljenje koje se više ne razumije kao metafizika*, str. 23; Watanade, *Über das Dasein bei Heidegger*, str. 33; Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 65–67, 75.

objekt ili je jednakopravni i zaseban spoznavajući subjekt, ovise ljudski društveni odnosi i „svijet” kao dio ljudskog iskustva.¹⁵

Heidegger, kao i Hegel, odbacuje kartezijsko sebstvo kao sebstvo izvan tijela i svijeta te zagovara aktivno i praktično sudjelovanje u svojoj okolini kao dio jedinstva bivstvovanja, kao aspekt tu-bitka. Jedinstvo bivstvovanja se ne odnosi samo na drugi tu-bitak, na druge osobe, već na cjelokupnu prirodu koja okružuje jednog čovjeka. Tu-bitak je, dakle, nužno „unutarstvjesko biće”; sva bića unutar svijeta povezana su činjenicom svojeg bitka. Egzistencijalna analiza tu-bitka stoga se ne smije razbijati na individue i na individualne egzistencijale, nego mora od svoga početka razgledati tu-bitak „unutar cjeline bitka čovjeka”, što uključuje onda i svijet u kojem spoznaje i može biti spoznat. Heideggerov tu-bitak takvo je bivstvovanje u kojem se radi o njemu samome, odnosno biće koje razumije i spoznaje svoje bivstvovanje i to bivstvovanje „obgrljuje”. To se obgrlivanje odnosi na aktivno sudjelovanje u svijetu kao subjekt i objekt spoznaje; kao spoznavajući subjekt, kao objekt vlastite spoznaje i kao objekt drugom opažajućem tu-bitku. To sudjelovanje, koje Hegel uspostavlja kao sudjelovanje ne samo kao subjekt i ne samo kao objekt, Heidegger ukratko opisuje kao *In-der-Welt-sein*, biti-u-svijetu.¹⁶

4. 2. „Tu”-bitak

Nakon što smo odredili biti-u-svijetu kao otvorenost tu-bitka prema vlastitom bitku i bitku drugih, moramo odrediti što to „otvara”. Ta otvorenost se upravo nalazi u tome „tu” kao izrazu prisutnosti koja ga čini mogućim i koja je stoga prije svakoga „ovdje i tamo”. Drugim riječima, ono „tu” označava bitak čovjeka koji jest „tu” i postavljen „tu” samim time što jest. Dakle, egzistenciju, koja se definira kao razumijevanje vlastitog tu-bitka i usmjerenost prema svome bivstvu, možemo shvatiti kao „biti svoj tu”. Pojam „tu” Heidegger opisuje kao *wesenhafte Erschlossenheit*, zatvorenost potpunosti bivstvjućega, a egzistenciju onda kao „osvjetljenje” u toj potpunosti, odnosno svijest o bivstvovanju u određeno vrijeme, unutar povijesti i prostora koje određuje to „tu”.¹⁷

Tu-bitak se ne odnosi samo refleksivno prema sebi samome nego i onome ostalome što bivstvuje i što njemu samome nije potrebno za bivstvovanje; čovjek sebe otkriva u svijetu i u tom svijetu otkrivamo „bivstvovanje onoga što već bivstvuje”. Tu se javlja jedan drugi pojam uz *Dasein*, a to je *Mit-dasein*, sa-tu-bitak, u smislu tu-bitak uz tu-bitak drugih. *Mit-dasein* se ističe kao *Fürsorge*, odnosno „briga-za”, briga prema drugome, koja se vodi kroz „obzirnost i strplji-

15 Hegel, *Fenomenologija duha*, str. 114–121; Angeles, *Dictionary of Philosophy*, str. 29, 251; Chan, *The Selfhood of Dasein*, str. 4–9; Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 24–27.

16 Chan, *The Selfhood of Dasein*, str. 15; Heidegger, *Bitak i vrijeme*, 68–70.

17 Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 151; Abbagnano, *Existentialismus*, str. 106.

vost". *Mit-dasein* odvija se u *Mit-welt*, sa-svijetu ili su-svijetu, pojam koji se odnosi na svijet gdje čovjek može susresti biće koje je jednako njemu, su-svjetsko biće, kao što je to u filozofiji Hegela, kao i sva „okolinska bića”, odnosno ostatak nesamosvjesnih bića. Pojam svijeta u „biti-u-svijetu” stoga se ne odnosi samo na taj su-svijet sa drugim ljudskim bićima, već i na takozvani „svijet u navodnicima”, odnosno „sve što jest i sve što unutar svijeta može biti dostupno”, odnosno „sve što jest, što je bilo, što će biti i što je moglo biti”. Stoga pojam svijeta ne označuje, dakle, cjelokupnost bitka, odnosno sve što jest, nego je ontološki gledano egzistencijal, kao skup svih relacija tu-bitka prema drugim bićima i razumije se stoga kao određenost bitka tu-bitka.¹⁸

Kad govorimo o svijetu, govorimo o *Sein-bei*, odnosno biti-uz, postojanje-uz ili sa, što je za Heideggera „prosječna svakodnevnica”, kao modus jedinstva, unikatnosti, neprikladnosti u svijetu. Biti-u-svijetu Heideggerova je zamjena za pojmove kao što su subjekt, objekt, svijest i svijet; mora se prevladati podjela stvari na subjekte i objekte, kakvu nalazimo u zapadnoj tradiciji i u razgovornom jeziku, na što ukazuje korijenska struktura Husserlova i Brentanova koncepta intencionalnosti; tj. svijest o nečemu, da ne postoji svijest kao takva, odsječena od predmeta, radilo se o misli ili percepciji. Niti postoje stvari koje su čisti objekt, niti postoje stvari koje su čisti subjekt. Na najosnovnijoj razini bivanja u svijetu Heidegger primjećuje da uvijek postoji raspoloženje ili čuvstvovanje, razmišljanje, proživljavanje, koje nas „napada” u našoj nepromišljenoj predanosti svijetu. Raspoloženje ne dolazi ni izvana ni iznutra, nego proizlazi iz bivanja u svijetu. Netko se može okrenuti od jednog raspoloženja, ali to je samo prema drugom raspoloženju; to je dio našeg činjeničnog stanja, kontigentnosti, i samo s nekim raspoloženjem mi susrećemo stvari u svijetu. *Dasein* kao takav ima otvorenost prema svijetu koja se sastoji od usklađivanja, prilagođavanja, promjene raspoloženja ili stanja uma uzrokovana tim svijetom. Stoga je tu-bitak određen i pojmom *Sein-zum-Tode*, „biti-prema-smrti” ili pak „biti-za-smrt”. *Sein-zum-Tode* se ne odnosi na neizbježni kraj života, nego je način života u smislu da otkad „jesmo”, mi jesmo smrtni, sveprisutnost znanja i strah od smrti koji nas vodi k ostvarivanju autentičnog načina života.¹⁹

Kao zaključak ovog poglavlja možemo istaknuti višestrukost značenja tu-bitka kod Heideggera. U *Bitku i vremenu* tu-bitak se opisuje kao univerzalni ontološki pojam egzistencije i zbiljnosti, bitak-kao-takav u aristotelsko-tomistič-

18 Gretić, *Tradicija metafizike*, str. 237; Aster, *Geschichte der Philosophie*, str. 438; Zovko, *Heideggerovo i Plotinovo poimanje vremena*, str. 39, 40; Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 150–157; Abbagnano, *Existentialismus*, str. 114.

19 Zovko, *Heideggerovo i Plotinovo poimanje vremena*, str. 45; Watanade, *Über das Dasein bei Heidegger*, str. 34–35; Störig, *Kleine Weltgeschichte der Philosophie*, str. 533; Heidegger, *Bitak i vrijeme*, 189–190, 199–205.

kom smislu ili „bitak onoga ukoliko jest”. Tu-bitak se također opisuje i kao čovjek, ljudsko biće i čovječje iskustvo, kao i čovjekov „opstanak”, njegova egzistencija. Potonji način shvaćanja tu-bitka je tu-bitak kao bivstvovanje čovjeka naspram svih ostalih bića, odnosno tu-bitak kao otvorenost za bitak, čovjekova otvorenost naspram svijeta bića samim time što je on „tu”.²⁰

5. *Geworfenheit, Sorge i Angst*

Dasein je temporalan, vremenit i povijesan. Možemo smatrati da se Heideggerovo shvaćanje vremenitosti slaže s Hegelovim glede partikularnosti vremena, u smislu da je „ovo sada” kao trenutak u linearnom vremenu, apstraktno i da se može odnositi na bilo gdje i bilo kada u povijesti. Odnosno, da ne postoji partikularno shvaćanje bivstvovanja u vremenu; to možemo objasniti tezom da uz nepostojanje partikularne točke u vremenu „prošlost” kao takva nije prošla, da ona „traje” još i sada i ima svoj utjecaj u tu-bitku. Heidegger ističe vremenitost tu-bitka u razmišljanju o ambicijama, snovima i mogućnostima, u smislu „onoga-što-bi-moglo-biti”, kao sastavnog dijela našeg razumijevanja vremena; naše bačene zamisli u vremenu ono su što nas apsorpira i usmjerava. To usmjerenje prema budućnosti koje u sebi sadrži prošlost Heideggerovo je tumačenje „vremenitosti” tu-bitka. Jedna od tih bačenih, *geworfene*, predodređenih mogućnosti je i sama naša smrt. Smrt je ta mogućnost koja je apsolutna nemogućnost tu-bitka, jer vodi u njenu negaciju i stoga se ne može usporediti s bilo kojim drugim završetkom. Smrt nije empirijski događaj, nego je vlastitost i egzistencijal tu-bitka. Smrt je nerelacijska, u smislu da nam nitko ne može oduzeti smrt i nitko ne može umrijeti umjesto nas, te mi ne možemo shvatiti vlastitu smrt smrću drugoga. Život tako stoji u jednom konstantnom odnosu „ne-još” prema sebi i vlastitoj smrti; čim se osoba rodi, ona je određena za smrt. Smrt je upravo ključ Heideggerove egzistencijalne filozofije, kao i filozofije o vremenu jer predstavlja „horizont ljudskog tu-bitka”.²¹

Ovdje se ističe još jedan Heideggerov termin, a to je *das Man*. Pojam *das Man* teško se prevodi, u engleskom se koristi „they-self” ali je puno lakše razumjeti taj pojam u kontekstu rečenice u obliku „Da spricht man uber den Tod...”, „govori se o smrti”. Tko govori? – „Oni” govore. Heidegger se posvećuje problemu svakodnevnog govora, što on naziva *das Gerede*. Radi se o nefilozofskoj raspravi, razmišljanju, svakodnevnom razgovoru u obliku „mi istodobno oni”. U svakodnevnom govoru o smrti ona se prikazuje kao događaj, nešto što trenutno nije tu i kao nepripadajuće nikome posebno. Od *das Man* nas može

20 Gretić, *Tradicija metafizike*, str. 238.

21 Aster, *Geschichte der Philosophie*, str. 439; Zovko, *Heideggerovo i Plotinovo poimanje vremena*, str. 42–43; Batovanja, *Martin Heidegger*, str. 20–21; Störig, *Kleine Welt Geschichte der Philosophie*, str. 533–534; Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 199–203.

samo spasiti realizacija naše smrtnosti, činjenica da nas nitko ne može spasiti od našeg prelaska u ništa i da nitko ne može postati ništa umjesto nas, te da će konačno sve i biti ništa. Prema Heideggeru čovjek ne razmišlja o životu, jer razmišljajući o životu razmišljamo o onome što je nama obrnutima od života, a to je smrt. Preko puta *das Man* stoji autentični tu-bitak, koji obgrljuje smrt i smrtnost kao dio svog bitka. Autentičnost se ostvaruje, kao i u Kierkegaardovoj filozofiji, kroz *Angst*, strah bez objekta strahovanja, anksioznost bivanja-u-svijetu. Strah kada shvatimo da smo ubačeni u svijet kao „pas bez kosti”, *Geworfenheit* u svijet koji je nešto posve strano, iznad našeg biranja i razumijevanja, i sve to samo da bismo umrli i postali ništa! I onda „kao iskra koja svijetli u mraku, i zgasi se”. Ali, kao što smo rekli, individualan čovjek nije jedina iskra i taj „mrak” nije prazan, nego mi naše postojanje dijelimo s drugim smrtnicima; *Dasein* je istovremeno i *Mit-sein*. U strukturama bitka bića-u-svijetu nalaze se implicitne reference na druge ljude.²²

Geworfenheit se odnosi na aspekt „tu” u tu-bitku, u smislu da je „tu” određeno nečim nama razumljivim i stranim, te da smo prilikom našeg rođenja i postanka „tu” predodređeni stvarima poput naših roditelja, rase, etniciteta, kulture, vjerskog odgoja, ekonomskog stanja, mogućnosti budućeg obrazovanja, ograničenja prema drugima, kao i kolektiviteta trenutnog *Zeitgeista*, trenutnih povijesno-političkih bivanja. Sve te „tu” mi sami ne biramo, nego su već „izabrani” za nas i stoje u relaciji s nama već prije nego što „jesmo”. Tu-bitak, prije nego upozna svoj bitak, mora se snositi i upoznati stanje svoje ubačenosti. *Geworfenheit* je stoga aspekt tu-bitka koji dovodi do stanja alijenacije, *Uneigentlichkeit*, neautentičnosti, nerazumijevanja naše okoline u njezinim fragmentima i cijelosti, bilo to od antropoloških kulturoloških pitanja pa do pitanja same konstrukcije materije i realnosti. Ta se otuđenost postupno gubi traženjem odgovora i otkrivanjem pitanja, odnosno filozofijom, kao i umjetnošću. Heidegger spominje druge znanosti, ali ne naglašava njihovu mogućnost odgovora na unikatno postojanje kakvo je ljudsko. Što se tiče pojma filozofije, referira se na filozofiju kao znanstvenu disciplinu koja regionalno, ontološki i ontički istražuje elemente bitka. Druge znanosti polaze u istraživanju od drugog bića, npr. povjesničar kreće od nekog povijesnog izvora, dok filozofija ima tu sposobnost izrečenu u naslovu poglavlja koje sam obradio, sposobnost vršenja „egzistencijalne analize” tu-bitka. Umjetnost i filozofija posebne su jer nam omogućuju stanje *ekstaze*. Čovjek podjednako zaboravlja koliko je smrtnan i da je uopće živ, da postoji na način bivstvovanja. Čovjek sebi mora postavljati pitanja poput „zašto stvari postoje”,

22 Aster, *Geschichte der Philosophie*, str. 438; Batovanja, *Martin Heidegger*, str. 20–21; Watanade, *Über das Dasein bei Heidegger*, str. 35; Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 159–162, 207–216.

„zašto ja postojim”, „zašto je svijet takav kakav je”, upravo to od čega je Heidegger krenuo u svojoj analizi bitka.²³

Tu se javlja još pojam koji se višestruko spominjao u prethodnim poglavljima ovog rada, a to je *Sorge*, briga ili *Zu-Sorge*, briga-za. Heidegger ističe ovo „za” jer želi istaknuti nužnost relacija; nema „brige kao brige” već samo brige-za-nešto. Kao što je ranije u radu bilo definirano, tu-bitak se uvijek odnosi na nešto; a briga se odnosi na naš odnos prema drugome, bilo to neko djelo naše kreacije, nepoznavajući i nesamosvjesni entitet ili drugi tu-bitak. Svi ti odnosi u sebi nose brigu, brižnost, u smislu jednog osjećaja. Primjerice, povjesničar u istraživanju povijesti mora pristupiti njemu danim podacima trezveno, bez emocija i vlastitih interesa, ali ispod toga leži ono „ljudsko”, a to je osjećaj i volja za otkrićem, želja da se razazna istina, da se nešto otkrije, sazna, nauči itd. Briga je ta koja dovodi i do *Geworfenheit* i do *das Gerede*, u smislu da je svaka era u povijesti čovječanstva, svaka civilizacija i svako društvo imalo brigu o nečemu što bi definiralo njihov *Zeitgeist*; bilo to *Liberté, égalité, fraternité* Francuske revolucije ili *Blut und Boden* nacionalsocijalističke Njemačke. Heidegger zaključuje da briga stoji apriorno „prije” svakog, odnosno uvijek „u” svakom stanju tu-bitka; sva stanja i karakteristike nekog tu-bitka njegove su *Seinsmöglichkeiten*, čiji bitak mora biti utvrđen kao briga.²⁴

LITERATURA

Abbagnano, Nicola, *Existentialismus: Philosophie des menschlichen Konflikts*, Rowohlt Verlag, Hamburg, 1957.

Angeles, Peter, *Dictionary of Philosophy*, Barnes and Noble Books, New York, 1981.

Aristotel, *Fizika*, prev. Ladan, Tomislav, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1992.

Aristotel, *Metafizika*, prev. Ladan, Tomislav, Medicinska naklada, Zagreb, 2001.

Batovanja, Vesna, *Martin Heidegger: Mišljenje koje se više ne razumije kao metafizika*, Naklada Breza, Zagreb, 2007.

23 Aster, *Geschichte der Philosophie*, str. 438; Zovko, *Heideggerovo i Plotinovo poimanje vremena*, str. 45; Batovanja, *Martin Heidegger*, str. 24; Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 162–164, 199–205.

24 Aster, *Geschichte der Philosophie*, str. 439; Batovanja, *Martin Heidegger*, str. 24; Heidegger, *Bitak i vrijeme*, str. 184–185, 199–202; Abbagnano, *Existentialismus*, str. 114; Störig, *Kleine Weltgeschichte der Philosophie*, str. 532–533.

Chan, Cheuk Ling, *The Selfhood of Dasein*, The Chinese University of Hong Kong, Hong Kong, 2020.

Nietzsche, Friedrich, *Götzen-Dämmerung*, Goldmann Verlag, Berlin, 1999.

Gretić, Goran, *Tradicija Metafizike: Rasprave iz povijesti filozofije*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1989.

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *Fenomenologija duha*, prev. Sonnenfeld, Viktor Dragutin, Naklada Ljevak, Zagreb, 2000.

Heidegger, Martin, *Bitak i vrijeme*, prev. Šarinić, Hrvoje, Naprijed, Zagreb, 1988.

Krell, David Farrell, „The Question of Being“, u: *Basic Writings: Martin Heidegger*, ur. Krell David Farrell i Taylor Carman, Harper Perennial, London, 2009., str. 3–35.

Relja, Hrvoje, *Tomistička filozofija*, sv. 2, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2016.

Störig, Hans Joachim, *Kleine Weltgeschichte der Philosophie*, Theodor Knaur Verlag, Stuttgart, 1963.

Aster, Ernst von, *Geschichte der Philosophie*, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart, 1960.

Watanade, Jiro, „Über das Dasein bei Heidegger“, u: *Große Themen Martin Heideggers – Eine Einführung in sein Denken*, Verlag Rombach Freiburg, Freiburg im Breisgau, 1990., str. 31–60.

Zovko, Marie Elise, *Heideggerovo i Plotinovo poimanje vremena*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 1991.

*„Umjetnost i filozofija posebne su
jer nam omogućuju stanje ekstaze.
Čovjek podjednako zaboravlja
koliko je smrtan i da je uopće živ,
da postoji na način bivstvovanja.”*

TOMA GRUICA